

การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่งกรณีผู้เสียหายหลายรายในประเทศไทย¹

Class Action Civil Lawsuits by Victims in Thailand

เดียนเด่น นาคสีหาราช²

Dauenden Nakseeharach²

Received: 9 March 2018

Revised : 1 June 2018

Accepted: 5 August 2018

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนมาก ปัญหาสิ่งแวดล้อมมักส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ซึ่งนำมาสู่การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม แต่เดิมการฟ้องคดีโดยผู้เสียหายหลายรายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งยังไม่สามารถคุ้มครองผู้เสียหายในเหตุการณ์เดียวกันได้อย่างทั่วถึง ผู้เสียหายแต่ละคนที่ได้รับความเสียหายจากข้อเท็จจริงเดียวกันต้องแยกฟ้องคดีจำนวนมาก โจทก์ไม่สามารถฟ้องคดีแทนผู้เสียหายอื่น ทำให้ส่งผลกระทบต่อกรอำนวยความสะดวก เสียเวลาและค่าใช้จ่าย รวมถึงปริมาณการฟ้องคดีจำนวนมาก ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและประเทศแคนาดาซึ่งเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบในการใช้การดำเนินคดีแบบกลุ่ม คือ การดำเนินคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมาก การดำเนินคดีจะมีการพิจารณาตั้งตัวแทนสมาชิกกลุ่มขึ้นมาทำหน้าที่เป็นโจทก์โดยไม่ต้องมอบอำนาจโดยเปรียบเทียบประเทศไทย จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 จะทำให้ผู้เสียหายหลายรายได้รับการเยียวยาความเสียหายอย่างทั่วถึง สามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างทั่วถึงแม้กระนั้นก็ตามควรกำหนดให้พนักงานอัยการมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องแทนสมาชิกกลุ่มได้ รัฐควรให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแก่โจทก์และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน

คำสำคัญ : การดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อม, การฟ้องคดี, ผู้เสียหายหลายราย

Abstract

Currently, Thailand faces a significant number of environmental challenges. These challenges often affect citizens and ultimately lead to costly class action judicial proceedings. In one former case, an injury lawsuit filed by several people under the Code of Civil Procedure was unable to

¹ งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ ปี พ.ศ. 2559 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ This research was supported by Faculty of Law, Mahasarakham University budget year 2016

² Assistant Professor, Faculty of Law, Mahasarakham University

completely protect each victim involved in the same incident. Each victim had been damaged by the fact that they needed to file a separate lawsuit; progress slowed, and costs increased. To help avoid similar occurrences, researchers compared different forms of class action suits in environmental litigation in the United States and Canada. Thailand, at the present time, uses an Amendment to the Civil Procedure Code Act (No. 26) B.E. 2558 (2015). This study found that patterns developed by civil groups in environmental cases are in compliance with a Draft Amendment of the Civil Procedure Code Act (No. 26) B.E. 2558 (2015) which authorizes victims to receive complete reparation for damages. As such, the study suggests prosecutors should have the power to represent the plaintiff as a group, and the state should support the cost of litigation, the plaintiff, and the dissemination of knowledge to the public.

Keywords: Class Action in Environmental Litigation, Environmental Litigation, the Injured Several People

บทนำ

การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม มักจะส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก เนื่องจากมลพิษสามารถแพร่กระจายไปได้กว้าง ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางน้ำหรืออากาศ (ปัญญา สุทธิบดี, มปป : 3) เช่น การปนเปื้อนสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ มลพิษจากเหมืองแม่เมาะ ซึ่งปัญหามลพิษเกี่ยวกับเหมืองแร่ก็เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก กระทั่งได้มีการแก้ไขกฎหมายล่าสุดในปัจจุบัน (อำนาจ วงศ์บัณฑิต, 2561 : 13-21) กรณีมลพิษในลำน้ำพอง กรณีอากาศในจังหวัดเชียงใหม่เป็นพิษจากควันไฟ หรือแม้แต่มลพิษทางอากาศจากควันที่เกิดจากการเผาป่าหรือไฟป่าในประเทศอินโดนีเซียซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายประเทศรวมถึงภาคใต้ของประเทศไทย (เตือนเด่น นาคสีหราช, 2559 : 102) ซึ่งล้วนแต่ส่งผลเสียต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น เมื่อพิจารณาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวพบว่ามีมักจะเกี่ยวข้องกับผู้เสียหายจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการดำเนินคดีแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันยังคงใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในการดำเนินคดีเพื่อบังคับตามสิทธิและหน้าที่ของ

บุคคลตามกฎหมายแพ่ง แต่มักเกิดปัญหาในเรื่องประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน เช่น ผู้เสียหายบางคนไม่มีความสามารถในการฟ้องคดีเยียวยาความเสียหายด้วยตนเองได้ เพราะขาดความรู้และเงิน หรือผู้เสียหายบางคนได้รับความเสียหายจำนวนเพียงเล็กน้อยทำให้ไม่คุ้มกับเวลา และค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี หรือปัญหาความซ้ำซ้อนในการฟ้องคดี หรือปัญหาความขัดแย้งกันของคำพิพากษา อีกทั้งปัญหาปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลเป็นจำนวนมากเพราะผู้เสียหายต้องแยกฟ้องคดีต่างหาก เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญและควรมีการแก้ไขเพราะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินคดีและการอำนวยความสะดวก

กฎหมายวิธีสบัญญัติที่มีอยู่แต่เดิมจึงไม่สามารถจะรองรับรูปแบบการดำเนินคดีของผู้เสียหายจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่จำเป็นต้องฟ้องเป็นคดีเองอันจะเป็นการสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน การดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มจึงมีประโยชน์ต่อผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้เสียหายจำนวนมากที่ได้ร้องขอเข้ามาในคดีเพื่อการเยียวยาเนื่องจากคดีแบบกลุ่ม (civil class action) เป็นคดีที่มีผู้เสียหาย

จำนวนมากอันเกิดจากโดยเฉพาะความเสียหายที่เกิดจากคดีสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งประสงค์จะคุ้มครองบุคคลจำนวนมากโดยโจทก์สามารถยื่นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ในวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษาการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่งกรณีผู้เสียหายหลายรายในประเทศไทย โดยศึกษารูปแบบการดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารูปแบบการดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา ซึ่งที่ประสบความสำเร็จในการใช้กระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่ม และถือเป็นต้นแบบของหลาย ๆ ประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาทำการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิจัยจากเอกสารเป็นหลัก ทั้งจากตัวบทกฎหมาย ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความ เอกสารจากการประชุมและสัมมนา รายงานการประชุมของคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยศึกษาจากความเป็นมาของการดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่ม แนวความคิดและลักษณะในการดำเนินคดีแบบกลุ่มในกฎหมายคอมมอนลอว์ซึ่งจะศึกษาตัวอย่างจากประเทศที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินคดีเช่นว่านี้ อันได้แก่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา รวมทั้งศึกษาถึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558

ผลการวิจัย

ในปัจจุบันประเทศไทยได้ให้ความสำคัญและศึกษารูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่มในต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา

ซึ่งมีการกำหนดหลักการเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ใน Rule 23 of The Federal Rules of Civil Procedure โดยประเทศไทยได้ออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 โดยในส่วนนี้จะศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการดำเนินคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมโดยผู้เสียหายหลายรายในประเทศไทยตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นดังต่อไปนี้

1. ลักษณะของการดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อม

คำนิยามของ “คดีสิ่งแวดล้อม” ในปัจจุบันยังไม่ได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน ปัจจุบันจึงยังไม่มีความแน่ชัดว่า คดีสิ่งแวดล้อมมีขอบเขตเท่าใด แต่อย่างไรก็ตาม จากในคำนิยามของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติว่า “สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น”

กฎหมายวิธีสบัญญัติที่มีอยู่ในปัจจุบันยังคงมีความขัดข้องไม่สามารถจะบังคับสิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมายสบัญญัติให้เป็นจริงขึ้นมาได้ จึงควรที่จะค้นหาแนวทางในการแก้ไขเยียวยาเพื่อนำความยุติธรรมมาสู่สังคมให้เกิดความสงบสุขมากที่สุด การนำกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้โดยผ่านผู้แทนกลุ่มเป็นการผ่อนภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ทั้งยังทำให้ปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลมีจำนวนลดลง ส่งผลให้การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาลเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ มาตรการในทางแพ่งยังเป็นมาตรการที่ใช้รับรองสิทธิทางแพ่งของบุคคลไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือของเอกชน ที่ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง ย่อมชอบที่จะเสนอคดีของตนเองต่อศาลยุติธรรมที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษา เพื่อบังคับให้ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นกระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นการ

โต้แย้งสิทธิ และ/หรือรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยในปัจจุบันนี้มาตรการทางแพ่งที่ใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมของศาลยุติธรรมสามารถแบ่งได้ดังนี้ (อานาจ วงศ์บัณฑิต, 2557:10)

1) การฟ้องคดีเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2) การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายตามพระราชบัญญัติเฉพาะ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535

สำหรับคำนิยามของ “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม” ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 222/1 หมายความว่า “การดำเนินคดีที่ศาลอนุญาตให้เสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงสิทธิของโจทก์และสมาชิกกลุ่ม” และในมาตรา 222/8 (3) กำหนดให้โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มอาจร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีที่มีสมาชิกกลุ่มจำนวนมากเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายในคดีละเมิด และรวมถึงคดีเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้ เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 แล้วจะพบว่า การดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นสามารถใช้ได้กับการดำเนินคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากส่วนมากคดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่มีผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก

2. บุคคลในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

2.1 สมาชิกกลุ่ม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/1 ได้ให้คำนิยามที่เกี่ยวข้องดังนี้

“กลุ่มบุคคล” หมายความว่า กลุ่มบุคคลที่มีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและหลักกฎหมายเดียวกัน และมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหมือนกัน แม้ว่าจะมีลักษณะของความเสียหายที่แตกต่างกันก็ตาม

“สมาชิกกลุ่ม” หมายความว่า บุคคลใดๆ ที่อยู่ในกลุ่มบุคคล

จากนิยามของกลุ่มบุคคลและสมาชิกกลุ่ม จะเห็นได้ว่า ผู้ที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้ต้องเป็นผู้ที่ถูกโต้แย้งสิทธิหรือสามารถใช้สิทธิทางศาลได้ตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั่นเอง ซึ่งยังคงเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการเป็นผู้เสียหายในทางแพ่งอยู่เช่นเดิม กล่าวคือต้องรอให้เกิดความเสียหายก่อนจึงจะสามารถร้องขอเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มได้

เมื่อพิจารณาถึงคดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ในกรณีที่มีการฟ้องคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อมของผู้เสียหายซึ่งเป็นเอกชนนั้น ยังไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีให้ผู้ก่อมลพิษชดเชยค่าเสียหายโดยอาศัยฐานความผิดในมูลละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ได้แก่ ความเสียหายอันเกิดจากวัตถุอันตรายตามพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ความเสียหายอันเกิดจากการก่อให้เกิด หรือการรั่วไหล หรือการแพร่กระจายของมลพิษตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมโดยผู้เสียหายหลายรายของประเทศไทยจึงสามารถใช้วิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 มาใช้ได้ แต่สิ่งที่สำคัญในการพิจารณาเรื่องของการเป็นสมาชิกกลุ่มคือ หลักการดำเนินคดีตามกฎหมายในคดีละเมิดและกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะอาศัยองค์ประกอบการเป็นผู้เสียหาย ดังนั้นหากบุคคลใดๆ ที่ยังไม่ปรากฏความเสียหายเกิดขึ้น บุคคลนั้นจะเป็นสมาชิกกลุ่มหรือไม่ เพราะในบางกรณีมลพิษในสิ่งแวดล้อมที่มีผู้ก่อมลพิษขึ้นนั้นมิได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพของประชาชนในทันที แต่อาจต้องอาศัยการสะสมสารพิษใน

ร่างกายจนถึงระดับที่ร่างกายของประชาชนหรือบุคคลนั้นๆ ดำเนินไม่ได้จึงจะเกิดอาการหรือผลเสียต่อสุขภาพแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งแต่ละคนอาจใช้ระยะเวลาแสดงอาการต่างกัน ดังนั้น การที่ร่างกายยังไม่แสดงอาการออกมา จึงอาจเป็นข้อพิจารณาว่ากรณีเช่นนี้อาจทำให้ยังไม่เกิดข้อโต้แย้งสิทธิและหน้าที่อันเกี่ยวกับการกระทำละเมิดรวมถึงกฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งยังไม่จัดว่าเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายซึ่งอาจเกิดปัญหาได้ว่าบุคคลนั้นจะถือว่าเป็นสมาชิกกลุ่มได้หรือไม่ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่โจทก์ได้ยื่นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องเริ่มคดีเพื่อขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยกล่าวว่าโจทก์และสมาชิกกลุ่มได้รับผลกระทบจากการกระทำละเมิดของจำเลยผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมโดยที่โจทก์และสมาชิกกลุ่มยังไม่มี ความเสียหายให้ปรากฏจึงอาจทำให้ศาลไม่อนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือยกคำร้องดังกล่าวได้

2.2 โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม

ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มจะมีโจทก์เป็นผู้ดำเนินคดีซึ่งมีบทบาทสำคัญ เนื่องจากสามารถกระทำการใดๆ ในทางคดีในทางคดีที่มีผลผูกพันสมาชิกในกลุ่มโดยไม่ต้องมีการมอบอำนาจเป็นการเฉพาะแต่อย่างใด โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มจึงเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินคดีแบบกลุ่มในการปกป้องผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่ม (รชฏ บุญสุขสิน, 2545 : 32) ตามมาตรา 222/12 (5) ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้แทนกลุ่มไว้ใน ซึ่งบัญญัติว่า“โจทก์ต้องแสดงให้เห็นว่าโจทก์เป็นสมาชิกกลุ่มที่มีคุณสมบัติ ส่วนได้เสีย รวมตลอดทั้งการได้มาซึ่งสิทธิการเป็นสมาชิกกลุ่ม ตามข้อกำหนดที่ออกโดยประธานศาลฎีกาถ้ามี และโจทก์รวมทั้งทนายความที่โจทก์เสนอให้เป็นทนายความของกลุ่มสามารถดำเนินคดีคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม”

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์ที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกา (Robert H.klonoff, 1999 : 33) มักจะใช้ในการพิจารณาถึงความสามารถของ

ผู้แทนโจทก์ คือ (วิชัย อริยันทกะ และคณะ, 2549 : 66)

ประการที่ 1 ผู้แทนโจทก์ต้องมีการดำเนินคดีอย่างจริงจังและเต็มที่ (Vigorous Prosecution) โดยศาลจะพิจารณาถึงความตั้งใจในการดำเนินคดี การปฏิบัติตามคำสั่งศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด ตรวจสอบการทำงานของทนายความกลุ่ม ตลอดจนความพร้อมทางด้านสุขภาพและความพร้อมทางเศรษฐกิจเพียงพอต่อการดำเนินคดี

ประการที่ 2 ผู้แทนโจทก์ต้องมีความรู้ทางเนื้อหาของคดี (Knowledge of the case) อย่างน้อยผู้แทนกลุ่มต้องรู้ข้อเท็จจริงในคดี รู้จักสมาชิกบางส่วน และประเด็นข้อพิพาทในคดี ทั้งต้องติดต่อกับทนายความของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ

ประการที่ 3 ผู้แทนโจทก์ต้องมีความซื่อสัตย์ คุณลักษณะที่ดี และความน่าเชื่อถือ (Honesty, Good, Character, and Credibility) โจทก์ที่จะเป็นผู้แทนกลุ่มต้องมีคุณสมบัติที่ดี การพิจารณาในข้อนี้ศาลสามารถพิจารณาได้อย่างกว้างขวาง โดยพิจารณาถึงการกระทำในอดีตด้วยหรือประวัติอาชญากรรมของโจทก์ซึ่งเป็นผู้แทนกลุ่มด้วย

ประการที่ 4 ผู้แทนโจทก์ต้องมีประโยชน์ได้เสียไม่ขัดแย้งกับสมาชิกในกลุ่ม (Lack of Conflicts of Interest) ประโยชน์ส่วนตัวของผู้แทนของกลุ่มกับสมาชิกในกลุ่มต้องไม่ขัดแย้งกัน หากมีความขัดแย้งกันโจทก์ย่อมไม่มีความสามารถอย่างเพียงพอที่จะรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกในกลุ่ม

ประการที่ 5 ผู้แทนโจทก์ต้องมีคุณสมบัติเป็นสมาชิกกลุ่ม (Membership of the class) ผู้ใดจะเป็นโจทก์ซึ่งหากจะเป็นผู้แทนกลุ่มได้ต้องมีคุณสมบัติเป็นสมาชิกกลุ่มก่อน หากไม่อาจเป็นสมาชิกกลุ่มได้ย่อมไม่อาจเป็นโจทก์ซึ่งเป็นผู้แทนของกลุ่มได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 ได้กำหนดคุณสมบัติของโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ใกล้เคียงกับหลัก

ของศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้ในการพิจารณาคุณสมบัติหรือความสามารถของโจทก์ (ผู้แทนโจทก์) กล่าวคือโจทก์ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มตลอดจนการกำหนดให้โจทก์ต้องสามารถดำเนินคดีคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม ซึ่งก็อาจถือได้ว่าเป็นลักษณะที่ดีประโยชน์ส่วนได้เสียไม่ขัดแย้งกับสมาชิกกลุ่ม โดยตามมาตรา 222/12 (5) ยังเปิดช่องให้กำหนดรายละเอียดคุณสมบัติตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา (ถ้ามี) ด้วย

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาคุณสมบัติของโจทก์ดังกล่าวแล้ว เห็นได้ว่าเอกชนซึ่งต้องเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยนั้นเป็นผู้เข้ามาเป็นโจทก์ร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม โดยศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการไต่สวนว่าโจทก์มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรม ซึ่งทำให้จะเป็นการลดภาระของการดำเนินคดีของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้เสียหายคนอื่นในคดีสิ่งแวดล้อมได้มาก ลดความซ้ำซ้อนในการพิจารณาคดีและลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาล ส่งผลดีไม่ว่าจะเป็นด้านภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี หรือความสะดวกคล่องตัวในการพิจารณาคดีของศาลเอง อย่างไรก็ตาม การทำหน้าที่ของเอกชนที่เป็นโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีความสำคัญต่อสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างมากเพราะโจทก์และทนายความฝ่ายโจทก์มีอำนาจดำเนินคดีแทนสมาชิกกลุ่ม และในกรณีที่ศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีคำพิพากษาย่อมผูกพันสมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มภายในระยะเวลาที่กำหนดแม้สมาชิกกลุ่มนั้นมิได้เข้าร่วมในการคดีก็ตาม เพราะประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในคดีอย่างเดียวกัน และแม้สมาชิกกลุ่มจะไม่สามารถบังคับคดีเองได้แต่ก็มีสิทธิในการยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานบังคับคดีได้ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 222/35 ฉะนั้นด้วยความสำคัญของโจทก์ดังกล่าวหากโจทก์ขาดคุณสมบัติ กฎหมายซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 222/25 ยังให้สมาชิกกลุ่ม

สามารถยื่นคำขอเข้าแทนที่โจทก์ได้หากว่าโจทก์มิได้มีคุณสมบัติตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 222/12 (5)

อย่างไรก็ดี แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ศาลไต่ตรวจสอบคุณสมบัติของโจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มดังกล่าวแล้วก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าการที่จะดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นคดีที่มีผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของจำนวนผู้เสียหาย มูลค่าความเสียหายจำนวนมาก ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรกำหนดให้พนักงานอัยการหรือองค์กรเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญในการดำเนินคดีสามารถเข้ามาเป็นโจทก์ในคดีที่มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ซึ่งจะเกิดผลดีต่อคดีและสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ตลอดจนความเชี่ยวชาญและความสามารถในการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ซึ่งสามารถทำได้คล่องตัวกว่า เป็นต้น ซึ่งในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 ดังกล่าวกำหนดให้โจทก์ต้องเป็นสมาชิกกลุ่ม ทำให้พนักงานอัยการและองค์กรเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญไม่สามารถเข้ามาเป็นโจทก์ได้ เพราะมิใช่สมาชิกกลุ่ม ไม่ได้มีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและหลักกฎหมายเดียวกัน และมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหมือนกัน ดังที่กำหนดไว้ในบทนิยามมาตรา 222/1 ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งควรกำหนดให้พนักงานอัยการหรือองค์กรเอกชนสามารถเข้ามาเป็นโจทก์เพื่อดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ เพราะพนักงานอัยการหรือองค์กรเอกชนที่มีความเข้าใจในขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินคดีสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกธุรกรรมแก่ผู้เสียหายจำนวนมากที่ต้องการเรียกร้องความเสียหายได้เป็นอย่างดี

3. เจื่อนไขของการได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 ฉบับนี้คณะอนุกรรมการที่พิจารณาการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวประสงค์ให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มสำหรับคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก เช่น การดำเนินคดีตามกฎหมายว่าด้วยคดีในตลาดหลักทรัพย์ กฎหมายว่าด้วยสิ่งแวดล้อม กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งพระราชบัญญัติฯ ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ของศาลที่จะพิจารณาอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ต่อเมื่อเป็นที่พอใจแก่ศาลดังระบุไว้ในมาตรา 222/12 ว่า โจทก์ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะที่เหมือนกันของกลุ่มบุคคลที่ชัดเจนเพียงพอเพื่อให้รู้ได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลใด, กลุ่มบุคคลมีสมาชิกกลุ่มจำนวนมาก ซึ่งการดำเนินคดีอย่างคดีสามัญจะทำให้เกิดความยุ่งยากและไม่สะดวก

ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเจื่อนไขหลักเกณฑ์ของการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้บัญญัติไว้ในข้อ 23 (Rule 23 a) ของ Federal Rule of Civil Procedural ซึ่งกำหนดว่าสมาชิกของกลุ่มคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าอาจฟ้องหรือถูกฟ้องในฐานะคู่ความซึ่งเป็นผู้แทนกลุ่ม (Representative party) ในนามของสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มทั้งหมดได้ก็ต่อเมื่อ

(1) จำนวนสมาชิกของกลุ่มมีเป็นจำนวนมาก (Numerous) ซึ่งการฟ้องคดีร่วมกันของสมาชิกของกลุ่มเป็นไปได้ยาก (Impracticable) ตาม Federal Rules of Civil Procedural, Rule 23 (a)(1)

(2) มีปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงชนิดเดียวกันในกลุ่ม (common question to fact or law) ตาม Federal Rules of Civil Procedural, Rule 23 (a)(2)

(3) มีข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ที่มุ่งหมายเพื่อผลของคำพิพากษาอย่างเดียวกันหรือ

ในลักษณะเดียวกัน (typical of claim or defenses) ตาม Federal Rules of Civil Procedural, Rule 23 (a)(3)

(4) คู่ความผู้แทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างเป็นธรรมและเพียงพอ (Fairly and adequately protect the interest) ตาม Federal Rules of Civil Procedural, Rule 23 (a)(4)

จากพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 จะพบว่าได้นำอิทธิพลจากหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกามาใช้ไม่ว่าจะเป็นการที่ต้องมีสมาชิกจำนวนมาก มีปัญหาข้อกฎหมาย ข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันในกลุ่ม ซึ่งนำจะเป็นประโยชน์อย่างมาก ทั้งนี้ในคดีสิ่งแวดล้อมมักจะมีผู้เสียหายที่ได้รับผลกระทบเป็นจำนวนมาก และการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมมักจะมีปัญหาในการฟ้องคดีของผู้เสียหายที่มีจำนวนมากจะทำให้เกิดความยุ่งยากและไม่สะดวกเป็นปกติ แต่อย่างไรก็ตามบทบัญญัติในมาตรา 222/12 (3) ที่ว่า “กลุ่มบุคคลมีสมาชิกกลุ่มจำนวนมาก ซึ่งการดำเนินคดีอย่างสามัญจะทำให้เกิดความยุ่งยาก” นั้นอาจเป็นปัญหาในการตีความที่กฎหมายยังไม่ได้กำหนดให้ชัดเจน

4. การร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ตามมาตรา 222/8 ได้กำหนดให้โจทก์ฝ่ายเดียวที่จะสามารถร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้คดีที่มีสมาชิกกลุ่มจำนวนมาก เช่น คดีเรียกร้องตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มอาจร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ซึ่งในการร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่ม ให้โจทก์ยื่นคำร้องขอต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องคดีเริ่มคดีเพื่อขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ทั้งนี้กฎหมายไม่ได้เปิดโอกาสให้ฝ่ายจำเลยสามารถยื่นคำร้องขอดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ หลักการนี้แตกต่างกับหลักการของการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศแคนาดาที่ให้สิทธิแก่จำเลย

สามารถร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้โดยประเทศแคนาดาได้กำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Proceeding Act, 1992) ดังนี้

การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีแพ่ง สามารถทำได้โดยการร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มต่อศาลได้ โดยศาลจะปฏิเสธไม่ให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพียงเพราะเหตุดังต่อไปนี้ไม่ได้ เช่น เหตุเพราะการเยียวยาสิทธิของสมาชิกกลุ่มแต่ละบุคคลแตกต่างกัน หรือเหตุเพราะไม่ทราบจำนวนสมาชิกกลุ่มตามมาตรา 6 เป็นต้น การร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศแคนาดา มีทั้ง การดำเนินคดีแบบกลุ่มแก่โจทก์โดยโจทก์ร้องขอรวมคดีตามมาตรา 2(1) และการดำเนินคดีแบบกลุ่มแก่โจทก์โดยจำเลยเป็นฝ่ายร้องขอ ตามมาตรา 3

ประเทศแคนาดาได้กำหนดเงื่อนไขจำนวนสมาชิกของกลุ่มว่าเป็นการรวมตัวของสองคนหรือมากกว่าที่สามารถระบุได้โดยผู้แทนในการดำเนินคดีจะต้องแสดงข้อเท็จจริงว่ากลุ่มบุคคลมีจำนวนสมาชิกที่กำหนดไว้ชัดเจนเพียงพอ (Class Proceeding Act, 1992 section 5(1)) ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ควรกำหนดให้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 เปิดโอกาสให้ฝ่ายจำเลยสามารถยื่นคำร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ เช่น กรณีที่จำเลยถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้เสียหายหลายรายต้องการจะฟ้องจำเลยแยกเป็นหลายคดี กรณีดังกล่าวควรจะกำหนดให้จำเลยสามารถเป็นฝ่ายร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้เช่นเดียวกับโจทก์

5. การพิจารณาคดี

ในการพิจารณาคดีนั้นตามมาตรา 222/15 บัญญัติว่า “ให้ศาลส่งคำบอกกล่าวคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มให้สมาชิกกลุ่มเท่าที่ทราบ และประกาศทางหนังสือพิมพ์รายวันที่แพร่หลายเป็นเวลาสามวันติดต่อกัน รวมทั้งทางสื่อมวลชนอื่นหรือวิธีการอื่นใดเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควร

คำบอกกล่าวและประกาศอย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้...

...(6) กำหนดวันเพื่อให้สมาชิกกลุ่มแจ้งความประสงค์ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้ตามที่ศาลเห็นสมควรแต่ต้องไม่น้อยกว่าสี่สิบห้าวัน”

ดังนั้น สมาชิกกลุ่มที่ต้องการออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มต้องแจ้งความประสงค์เป็นหนังสือต่อศาลภายในระยะเวลาดังกล่าวข้างต้น หากพ้นกำหนดเวลาไปแล้วสมาชิกจะออกจากกลุ่มไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล และเพื่อให้สอดคล้องกับการกำหนดเรื่องการแจ้งความประสงค์ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มตามมาตรา 222/16 จึงกำหนดให้สมาชิกกลุ่มที่ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มจะทำการร้องสอดเข้ามาในคดีโดยอาศัยสิทธิตามมาตรา 57 ไม่ได้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีผลผูกพันสมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด และการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมักจะเป็นคดีที่มีความเสียหายเป็นจำนวนมากซึ่งอาจเกิดการนำวิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้เพื่อประโยชน์ของจำเลยหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ เช่น จำเลยสมยอมให้โจทก์นำคดีมาฟ้องแบบวิธีการดำเนินคดีแบบกลุ่มและเกิดการสมยอมเพื่อให้จำเลยไม่ต้องชดเชยค่าเสียหายเป็นจำนวนมาก ดังนั้น เพื่อเป็นการคุ้มครองสมาชิกกลุ่ม หากศาลหรือคู่ความฝ่ายใดเห็นว่าการดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่ม ศาลมีอำนาจที่จะสั่งยกเลิกการดำเนินคดีแบบกลุ่มและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปอย่างคดีสามัญต่อไปได้ ดังในมาตรา 222/19 และในกรณีที่โจทก์จะถอนฟ้องหรือตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันจะต้องได้รับอนุญาตจากศาล ทั้งนี้ ในกรณีที่มีการตกลงกันระหว่างคู่ความหรือประนีประนอมยอมความกันในประเด็นแห่งคดี อาจมีกรณีที่สมาชิกกลุ่มไม่เห็นด้วยและไม่ต้องการผูกพันในข้อตกลง

ดังกล่าว สมาชิกกลุ่มต้องทำการคัดค้านหรือแจ้งความประสงค์ออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มโดยทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลภายในกำหนดตามมาตรา 222/29

6. การทำคำพิพากษา

ตามมาตรา 222/35 กำหนดให้คำพิพากษาของศาลมีผลเป็นการผูกพันคู่ความและสมาชิกกลุ่ม และในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้โจทก์ชนะคดี ให้โจทก์หรือทนายความฝ่ายโจทก์มีอำนาจดำเนินการบังคับคดีแทนโจทก์และสมาชิกกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิที่จะยื่นคำขอรับชำระหนี้ แต่ไม่มีสิทธิที่จะดำเนินการบังคับคดีด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่าแม้สมาชิกกลุ่มจะไม่ได้เข้าเป็นคู่ความ แต่ด้วยสมาชิกกลุ่มมีโจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นผู้แทนของตนที่เข้ารักษาผลประโยชน์ของตนเองในประเด็นข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน ดังนั้นไม่ว่าโจทก์จะชนะหรือแพ้คดีก็ตามสมาชิกของกลุ่มก็ต้องผูกพันในผลแห่งคำพิพากษาดังกล่าว และสมาชิกกลุ่มไม่สามารถอุทธรณ์คำพิพากษาได้

7. ค่าใช้จ่ายในคดี

ตามมาตรา 222/14 กำหนดว่าเมื่อคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มถึงที่สุดแล้ว ให้ศาลสั่งให้โจทก์นำเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาวางศาลตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง ดังนั้น ในบรรดาค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เช่น ค่าป่วยการพยาน ค่าใช้จ่ายจากการส่งคำบอกกล่าวคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มให้สมาชิกกลุ่มทราบ ค่าประกาศหนังสือพิมพ์ ค่าสืบพยานนอกศาล ศาลจะสั่งให้โจทก์นำมาวางศาลตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควร ซึ่งค่าใช้จ่ายดังกล่าวอาจมีจำนวนมากพอสมควร จึงเป็นการสร้างภาระแก่โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างมาก และอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินคดีแบบกลุ่ม

ดังนั้นเพื่อส่งเสริมให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มมากขึ้น ไม่ให้เกิดภาระแก่โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม ผู้วิจัยเห็นว่าควรกำหนดให้มีกองทุนสำหรับ

ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแบบกลุ่มขึ้นดังที่มีในต่างประเทศ

8. เงินรางวัลทนายความ

การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้กำหนดให้คำพิพากษาของศาลต้องกล่าวถึงจำนวนเงินรางวัลของทนายความฝ่ายโจทก์ด้วยตามมาตรา 227/37 เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ในเรื่องเงินรางวัลทนายความดังกล่าวแล้วจะพบว่า การทำหน้าที่ทนายความในกระบวนการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกกลุ่ม เพราะสมาชิกกลุ่มต้องผูกพันในผลแห่งคำพิพากษาของศาลไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือไม่ก็ตาม แต่แนวความคิดในเรื่องเงินรางวัลทนายความถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่ในประเทศไทยซึ่งแตกต่างจากเดิมที่ถือว่าเงินรางวัลทนายความถือเป็นส่วนหนึ่งของค่าฤชาธรรมเนียมที่ศาลกำหนดให้คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีต้องชำระให้แก่คู่ความที่ชนะคดี แต่ในกระบวนการพิจารณาการดำเนินคดีแบบกลุ่มกำหนดให้เงินรางวัลทนายความมิใช่ค่าฤชาธรรมเนียมที่ทนายความฝ่ายโจทก์ได้เสียไป และใช้การคำนวณจากความยากง่ายของคดีประกอบกับระยะเวลาและการทำงานของทนายความฝ่ายโจทก์ รวมทั้งค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่ม และจำนวนเงินที่โจทก์และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับประกอบด้วย โดยกำหนดให้ต้องไม่เกินร้อยละสามสิบของจำนวนเงินนั้น อีกทั้งในมาตรา 222/44 ยังกำหนดให้เงินรางวัลของทนายความฝ่ายโจทก์ได้รับชำระหนี้ก่อนโจทก์และสมาชิกกลุ่มด้วย ซึ่งอาจเกิดปัญหาหากทรัพย์สินของจำเลยมีไม่พอ

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 ควรกำหนดคุณสมบัติทนายความฝ่ายโจทก์ไว้โดยเฉพาะเพื่อให้ได้ทนายความที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เช่น อาจกำหนดให้ทนายความที่สามารถเป็นทนายความในการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ต้องผ่านการอบรมและทดสอบความรู้ความสามารถและขึ้นทะเบียนไว้ เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class action) เป็นทางออกของกระบวนการดำเนินคดีที่ช่วยคุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมากตั้งในคดีสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีประเด็นข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ใช้เรียกร้องอย่างเดียวกัน โดยในการดำเนินคดีครั้งเดียวสามารถเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหายจำนวนมากซึ่งรวมถึงผู้เสียหายที่ไม่มีความสามารถในการฟ้องคดีด้วยตนเองได้หรือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายเพียงเล็กน้อยซึ่งการฟ้องคดีอาจเสียค่าใช้จ่ายไม่คุ้มค่าสำหรับบุคคลนั้นๆ โดยการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มบุคคลในคดีนั้นๆ โดยผู้เสียหายแต่ละรายไม่จำเป็นต้องเป็นโจทก์ฟ้องคดีหรือเข้าร่วมเป็นคู่ความในคดีด้วยตนเอง ลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินคดี ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี รวมทั้งยังลดปัญหาจากผลกระทบจากคำพิพากษาที่แตกต่างกันของการดำเนินคดีที่มีปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน เนื่องจากคำพิพากษาจะผูกพันคู่ความและสมาชิกกลุ่มบุคคลทุกคนที่ไม่ได้แสดงความประสงค์ออกจากกลุ่มภายในหลักเกณฑ์และระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด โดยขณะที่ผู้เขียนเริ่มทำวิจัยฉบับนี้กฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2558 ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสองร้อยสี่สิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป โดยเนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวได้นำเอาแนวทางการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class action) ซึ่งเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมสำเร็จในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีการกำหนดหลักการดังกล่าวไว้ใน Rule 23 แห่ง The Federal Rule of Civil Procedure ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ 1. สมาชิกกลุ่มมีจำนวนมากและการที่จะมาเข้าร่วมกันในคดี

เป็นไปได้ยาก 2. ในกลุ่มมีปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกัน 3. ข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของคู่ความผู้แทนกลุ่มเป็นข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ประเภทเดียวกันกับของกลุ่ม 4. คู่ความผู้แทนกลุ่มสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างเป็นธรรมและเพียงพอ ซึ่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 (การดำเนินคดีแบบกลุ่ม) มีหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่มที่สำคัญๆ เช่นเดียวกับ Rule 23 แห่ง The Federal Rule of Civil Procedure (เดือนเด่น นาคสีหราช, 2553 : 660-663)

การดำเนินคดีแบบกลุ่มมีความเหมาะสมในการนำมาใช้กับการดำเนินคดีทางสิ่งแวดล้อมโดยผู้เสียหายหลายราย ดังที่ได้ศึกษาและรวบรวมความคิดเห็นต่างๆ มีดังนี้

1. ลดจำนวนคดีของศาลลง ผู้เสียหายไม่ต้องฟ้องคดีเองหรือไม่ต้องเข้าเป็นคู่ความในคดีด้วยตนเอง การดำเนินคดีไม่ซ้ำซ้อนโดยเฉพาะคดีที่มีพยานหลักฐานชุดเดียวกัน
 2. ประหยัดเวลาและลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี
 3. ลดผลกระทบปัญหาจากความแตกต่างของผลแห่งคำพิพากษา เนื่องจากด้วยคำพิพากษาจะผูกพันคู่ความและสมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้แสดงความประสงค์ออกจากกลุ่มภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด
 4. รัฐสามารถอำนวยความสะดวกธุรกรรมแก่ผู้เสียหายได้อย่างทั่วถึง เพราะผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายเพียงเล็กน้อย รวมทั้งผู้เสียหายที่ขาดทุนทรัพย์ในการฟ้องคดีมีโอกาสดำเนินการเยียวยาความเสียหายโดยไม่จำเป็นต้องฟ้องคดีเอง เนื่องจากผลของคำพิพากษาจะผูกพันสมาชิกของกลุ่มที่มีสิทธิเรียกร้องอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างเดียวกันที่มีได้เข้ามาในคดีด้วย
- อย่างไรก็ดี จากการศึกษาพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

แพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 แสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาประสิทธิภาพและความสามารถในการดำเนินคดีของโจทก์ที่มีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องแทนสมาชิกกลุ่มได้ รวมถึงปัญหาประสิทธิภาพและการควบคุมตรวจสอบการดำเนินคดีแบบกลุ่มของทนายความฝ่ายโจทก์ และปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแบบกลุ่มของโจทก์ที่ต้องนำมาวางศาลที่อาจจะมี การนำมาพิจารณาเพื่อให้การดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรกำหนดให้เปิดโอกาสให้ฝ่ายจำเลยสามารถยื่นคำร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ เช่น กรณีที่จำเลยถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้เสียหายหลายรายต้องการจะฟ้องจำเลยแยกเป็นหลายคดี กรณีดังกล่าวควรที่จะกำหนดให้จำเลยสามารถเป็นฝ่ายร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้เช่นเดียวกับโจทก์

2. ควรกำหนดให้พนักงานอัยการหรือองค์กรเอกชนมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องแทนสมาชิกกลุ่มได้ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 กำหนดให้ศาลสามารถตรวจสอบคุณสมบัติของโจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มได้ก่อนที่จะอนุญาตให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มดังในมาตรา 222/12 แต่ผู้เขียนเห็นว่าควรบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ใน พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558 โดยกำหนดเพิ่มเติมให้พนักงานอัยการและหรือองค์กรเอกชนสามารถมีอำนาจฟ้องแทนผู้เสียหายหลายรายโดยเข้าเป็นโจทก์ร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ ซึ่งจะทำให้การดำเนินคดีแบบกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การรวบรวมพยานหลักฐานสามารถทำได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักจะเป็นประชาชนผู้ขาด

โอกาสทางสังคมและมีรายได้น้อย อาจเกิดข้อจำกัดในการจัดหาทนายความโจทก์ อีกทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมก็จัดเป็นปัญหาที่กระทบต่อประโยชน์สาธารณะและความสงบเรียบร้อยของประชาชน และแม้ว่าศาลจะมีอำนาจในการตรวจสอบทนายความฝ่ายโจทก์ได้ โดยในระหว่างการพิจารณาหากทนายความฝ่ายโจทก์ไม่สามารถดำเนินคดีคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอและเป็นธรรมศาลอาจสั่งให้โจทก์และสมาชิกกลุ่มจัดหาทนายความคนใหม่ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 222/19 วรรคสอง แต่ผู้เขียนเสนอแนะว่าควรกำหนดคุณสมบัติทนายความฝ่ายโจทก์ที่สามารถดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ โดยกำหนดให้ต้องผ่านการอบรมหรือมีใบอนุญาตโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินคดีแก่โจทก์และสมาชิกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความเป็นธรรม

3. ควรลดหรือยกเว้น หรือกำหนดให้มืองค์ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแบบกลุ่มแก่โจทก์ตามมาตรา 222/14 ซึ่งจะเห็นได้ว่าโจทก์ผู้ฟ้องคดีมีภาระค่าใช้จ่ายในเบื้องต้นเป็นจำนวนมากพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายในการหาพยานหลักฐาน สืบหาสมาชิกกลุ่ม ดังนั้นควรมีการยกเว้นค่าใช้จ่ายต่างๆ เหล่านี้หรือกำหนดให้มีองค์กรช่วยในการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายมิให้เกิดภาระแก่โจทก์มากเกินไป

4. ในการเป็นโจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มและการเป็นสมาชิกกลุ่มในคดีเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็นคดีละเมิด หรือตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น อาจเกิดปัญหาว่าสมาชิกกลุ่มที่จะเป็นผู้เสียหายนั้นจะต้องเป็นผู้เสียหายที่ถูกกระทบสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ดังนั้นอาจเกิดปัญหาว่าผู้ที่ได้รับสารพิษแล้วยังไม่เกิดปรากฏอาการหรือร่างกายยังไม่แสดงอาการซึ่งอาจแสดงผลในอนาคต ทำให้บุคคลดังกล่าวไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มได้ ดังนั้นจึงควรกำหนดหลักเกณฑ์ในการเป็นสมาชิกกลุ่มให้ครอบคลุมผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- เตือนเด่น นาคสีหราช. (2553). การนำวิธีการ ดำเนินคดีแพ่งแบบกลุ่มในคดีสิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกา มาใช้กับประเทศไทย. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 39(3) : 660-663.
- เตือนเด่น นาคสีหราช. (2559). มาตรการทางกฎหมายป่าไม้ของประเทศไทยกับพลวัตแห่งภูมิภาคอาเซียน ในการร่วมมือกันป้องกันปัญหาหมอกควันข้ามแดนจากไฟป่า. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*. 12(1) : 102
- น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2550). *Class Action การดำเนินคดีแบบกลุ่มและการนำรูปแบบการดำเนินคดี แบบกลุ่ม มาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย*, กรุงเทพฯ : นิติธรรม.
- นิดา ว่องเจริญ. (2537). การดำเนินคดีแพ่งของผู้เสียหายจำนวนมาก. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ปัญญา สุทธิบดี. (ม.ป.ป.). รายงานวิจัยเรื่อง การเรียกร้องค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมศึกษาเฉพาะกรณี เอกชนเป็นผู้เสียหาย. *หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง. วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมสำนักงานศาลยุติธรรม*
- รชฏ บุญสินสุข. (2545). การดำเนินคดีแบบกลุ่มในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และซิวิลลอว์. *วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- วิชัย อริยนันทะและคณะ. (2549). *ร่างรายการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class action)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. (2548). *กระบวนการสร้างความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร : กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2542). *การบังคับใช้กฎหมาย สิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.
- อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2557). *กฎหมายสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2561). *กฎหมายแร่*. ปทุมธานี : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Newberg Herbert B. (1985). *Newberg on Class Actions*. McGraw-Hill Book company. volume 1. 2nd ed. Colorado: McGraw-Hill.
- Radich Paul and Best Richard. (1997). *Class Action : Civil Procedure*. Bell Gully Buddle Weir : Wellington.
- Watson, Gary D. (2001). "Class Actions : The Canadian Experience". *Duke Journal of Comparative & International Law* Vol. 11.
- Robert H.klonoff, (1999). *Class Action and Other Multi-Party Litigation in a Nutshell*. St. Paul, Minn : West GROUP.